

פרשת וישלח – ביטאחון

Жизнь Авраама была подобно восходящему солнцу, которое, поднимаясь, светит все ярче. Благословенный неизменным успехом во всех своих начинаниях, Авраам в одиночку стоял перед целым миром, призывая его к признанию Единого Б-га. При этом он не возбуждал ни зависти, ни ненависти, напротив – его высоко почитали как **שיא אלוקים**.

При жизни Ицхака свет начал тускнеть. Солнце, которое светило его отцу, миновало зенит и начало спускаться. Он находился в изоляции – ведь он «ходил перед Б-гом», и современники испытывали к нему только зависть из-за благословения, которое он получил. Он вынужден был замкнуться в себе и в своей семье. С его, Ицхака, рождением злое предсказание: **גר יהיה זרעך** – становится реальностью¹. Наконец с Яаковом ночные тени полностью смыкаются. Вся жизнь Яакова была цепью испытаний и невзгод².

Тем не менее так же, как ночь предвещает рассвет, Яаков являет цель еврейского народа. Если Авраам был началом еврейского народа, то Яаков был тем, кто обеспечил народу духовное наследие и, в конечном счете, мессианское будущее³.

Жизнь Яакова была длинной вереницей невзгод: ненависть Эсава, жульничество Лавана, изнасилование Дины, ненависть братьев к Иосефу. Яаков бежит от Эсава в руки Лавана, бежит от постоянных обманов и беззастенчивой эксплуатации Лавана назад в руки Эсава. А его брат со своей могучей армией надвигается на него, чтобы убить. Потом Яаков теряет Иосефа, затем, во времена большого голода, как казалось, и Шимона. Яакова мучают опасения, что та же участь ждет Биньямина. Беды в жизни Яакова не прекращаются.

МААРИВ И БИТАХОН

Как мы знаем, Яаков дал нам молитву маарив⁴, молитву, время которой – ночь. Нам недостает света, мы остро ощущаем свою уязвимость и должны усилить свою

---

¹מהר"ל, דרך חיים על אבות (פרק ה משנה ד): ויצחק היה התחלתו בטובה וברכה ובסוף חששו עיניו מראות, ובמדרש (ב"ר פס"ה) יצחק חדש יסורין שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו וגו', וזה מוכח על ישראל שמתחלה היו בטובה ולבסוף חשכו עיניהם מכח הגלות והשעבוד תחת האומות.

²Rav Elie Munk, The World of Prayer, Vol. 1, p. 5: The Hours of Prayers and Their Significance in the name of Rashi and Tosafos.

³מהר"ל, דרך חיים על אבות (פרק ה משנה ד): שכשם שאברהם היה התחלה מן האבות כך היה יעקב בתכלית האבות וסוף שלהם, ולפיכך מן יעקב יורשים ישראל תכליתם ואחריתם כי יעקב בסוף ותכלית האבות וירשו הבנים ענינו.

⁴Brachos 26b. Мудрецы дискутируют по поводу того, происходят ли три времени молитвы с периода корбанот или они установлены праотцами:

ברכות כו: אמר רבי יוסי ברבי חנינא תפלות אבות תקנום, ר' יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידים תקנום (שנאמר ונשלמה פרים שפתינו – הושע יד: ג). תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא:

אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויתפלל ותעצור המגפה

יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ד' ישפוך שיחו

יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויגע במקום וילן שם כי בא השמש ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואל תשא בעדם רנה בחרבי ובקשתי... "תרגם בצלותי ובבעותי"

веру в Б-га. В молитве маарив мы просим Б-га: «Как некогда, когда я был в темноте и Ты явил мне свет, да будет Твоя воля снова взять меня от тьмы к свету». Когда мы перестаем видеть, мир становится неопределенным и воля Б-га скрыта от нас. И тогда все, что мы можем, – это заглянуть в себя и опереться на нашу веру¹. אמת ויציב молитвы שחרית превращается в אמת ואמונה молитвы מעריב². Одному из путей веры – умению верить, что ночь ведет к рассвету, – нас научил Яаков.

Именно в тот момент, когда мы вынуждены выйти за рамки того, что мы видим в нормальном состоянии, когда нам необходимо совершить скачок в вере, мы можем продвинуться гораздо глубже и гораздо дальше, чем когда-либо прежде. Так, утреннее благословение אמת ויציב относится только прошлому, к Исходу, тогда как вечернее благословение אמת ואמונה уже содержит представление об окончательном завершении истории, об эпохе Машиаха и обо всей помощи Небес, необходимой нам, чтобы там оказаться³.

Был ли Яаков первый, кто испытал это? Разве Ицхак также не жил жизнью, проникнутой качеством Всевышнего – מדת הדין (тогда как Авраам-авину был отражением качества מדת החסד)⁴? Ират шамаим, Б-гобоязненность Ицхака, побуждала его к самоизоляции, к ограничению своих действий из опасения сделать что-то неверное, нанести вред. Это мешало ему быть таким же активным в служении Б-гу, каким был Авраам-авину⁵. Ведь его основное качество, его мида, отражает человеческий аспект мидат-а-дин⁶ Всевышнего, атрибут правосудия, справедливости.

«Зоар» находит существенное различие между Ицхаком и Яаковом. Жизни Ицхака, которую «Зоар» называет דניא קשיא, присуща особая строгость, в отличие от жизни Яакова, которую «Зоар» называет דניא רפיא.

גור אריה שם: ... קרא אונקלוס התפלה של הצדיק חרב דהיא קורעת עליונים ותחתונים, והתחינה קשת מפני שהוא מתקשה מאד בתפלתו”

¹משנה ברורה א:א: יח"ר מלפניך ה' או"א כשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה, כן תוציאני מאפלה לאורה.

²מס' ברכות יב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

³На основе Rav Elie Munk, The World of Prayer, vol. 1, p. 5: The Hours of Prayers and Their Significance in the name of Rashi and Tosafos.

⁴מאור ושמש ויגש, בראשית מו ב: ויזבח (יעקוב) זבחים לאלוקי אביו יצחק: ... תלה ביצחק ולא באברהם ... כי כאשר בא יעקוב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו ... ואמר הכתוב זבחים, להודיע שלא היו עולות כאבותיו ... אבל ... הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות וגו’

⁵מכתב מאלהו ח"ב דף 163: וכן בניגוד לאברהם, לא מצאנו שבנה יצחק מזבח לקרא בשם ד' עד שעלה לבאר שבע ... כי בראותו את צרותיו חשש שמא איננו ראוי וכדאי לכך. רק אחר שנתן לו הקב"ה אות ברכה והשפעה בלי התנגדות מהסביבה – "כי עתה הרחיב ד' לנו ופרינו בארץ" – אז נתעורר לעלות לבאר שבע, מקום עיקר התחסדותו של אברהם אבינו ("ויטע אשל בבאר שבע"). ושם נתחזק על ידי נבואת ד' "אל תירא כי אתך אני" כנ"ל, והבין שאין לו לחשוש עוד.

⁶ מאור ושמש, ויגש, בראשית מו ב: ויזבח (יעקוב) זבחים לאלוקי אביו יצחק: ... תלה ביצחק ולא באברהם ... כי כאשר בא יעקוב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו ... ואמר הכתוב זבחים, להודיע שלו היו עולות כאבותיו ... אבל ... הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות וגו’

Это может вызвать недоумение. Ведь в жизни Яакова куда больше трудностей и мрака, чем в жизни Ицхака. Но ее смягчают два обстоятельства. Во-первых, Яаков всегда пребывает на невероятной высоте признания и великолепия, чего Авраам-авину достиг лишь к концу своей жизни, равно как и Ицхак. Во-вторых, ночь Яакова – ночь уже перед восходом, когда – еще немного – и снова вокруг разольется яркий свет¹.

БИТАХОН И ИШТАДЛУТ

Учитывая все это, вернемся снова к нашей недельной главе. Яаков готовится к встрече братом Эсавом, который неизменно проявляет намерение убить его². Это стремительно надвигающийся мрак. Готовясь к встрече, Яаков совершает иштадлут в трех направлениях: דורון, תפילה и מלחמה.³

Не слишком ли Яаков усердствует? Где же тут место вере? Рамбан утверждает, что это не было недостатком битахона. Дело в том, что Яаков не хотел «делать ставку» на свою праведность, чтобы обрести спасение Свыше, особенно в обстоятельствах, при которых, судя по всему, могло потребоваться чудо⁴. Мы знаем, что Яаков поступил правильно, потому что его действия стали образцом, тем методом, которым мы, каждое поколение евреев, должны действовать, когда нам приходится иметь дело с Эдомом⁵.

Существует тонкое равновесие между усилиями человека и его верой, между правилом не полагаться на чудеса – с одной стороны, и не заходить слишком далеко в своих стараниях – с другой.

Надо, чтобы человек сделал все, что в его силах, в пределах здравого смысла⁶. Тора содержит множество примеров того, что от нас ожидаются определенные усилия, определенная активность: ואספת דגנך ותירושך (Дварим, 15:18), וברוך בכל אשר תעשה (там же, 11:14)⁷. Тем не менее, когда мы уже внесли свою долю усилий, мы имеем право отдаться в руки Всевышнего, сказать Ему: «Всевышний, я свое сделал, теперь Твой

---

¹На основе Rav Elie Munk, The World of Prayer, vol. 1, p. 5:

²רש"י לב ז ד"ה באנו אל אחיך אל עשו: שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג כעשו הרשע עודנו בשנאתו

³רש"י לב ט ד"ה והיה המחנה הנשאר לפליטה: על כרחו כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון – ותעבור המנחה על פניו, לתפילה – אלקי אבי אברהם, למלחמה – והיה המחנה הנשאר לפליטה

⁴עקידת יצחק, המובא בהגות בפרשיות התורה שאסור לסמוך על הנס, וכן כתב רב שמשון רפאל הירש.

⁵רמב"ן שם: ויש בה עוד רמוז כי כל אשר אירע ליעקב אבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו.

⁶רמב"ן, ריש הפשרה: ... וללמדנו שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בכל יכלתו.

⁷ובעקידת יצחק (המובא בהגות בפרשיות התורה) שכשמואל הנביא פחד ללכת למשווח את דוד בדבר השם פן יהרגוהו שאול, יעץ לו השם תחבולה טבעית להינצל: עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי"י (שמואל א טז). מי לנו גדול מדוד מלכנו אשר הבטיח לו השם שינצל מכל אויביו. ובכל זאת לא סמך על הנס ועשה, בעת הליכתו אל אכיש מלך גת, כל אשר היה לעשות, התהולל, הוריד רירו על זקנו ושינה טעמו, והתגנה וביזה עצמו, ובלבד להשיג מפלט באורח טבעי.

черед. Теперь это в Твоих руках – поддержать мои усилия и завершить их успехом, с помощью чуда, если это необходимо, или отвергнуть их»¹. Это Его дело, не наше.

Определить точку, в которой мы отказываемся от дальнейших усилий и отдаемся на волю Б-га, – дело сложное. Потому что здесь существует такая зависимость: чем сильнее битахон, тем меньше необходимый иштадлут². Как если бы Всевышний говорил: «Ты веришь в Меня – Я позабочусь о тебе. Ты веришь в какие-то другие вещи – Я позволю им сделать для тебя столько, сколько ты хочешь. А за остальным можешь обратиться ко Мне. Можешь зайти со своим иштадлутом так далеко, как пожелаешь. Но оставь что-то и для твоего битахона»³. Мида ке-негед мида⁴.

Если это действительно зависит от уровня нашего битахона, почему Яков пошел на такие большие усилия? Разве Всевышний не говорил ему, как рассказывает прошлая недельная глава: הנה אנכי עמך – «Вот Я с тобой»?⁵ И разве это не гарантия того, что Б-г позаботится обо всех его нуждах?⁶ Разве Всевышний не дал нам понять, что это – одно из самых важных сообщений, которые Он нам сделал?

”ויאמר כי אהיה עמך” (שמות ג יב), ”יהי ה' אלהינו עמנו” (מ"א ח ו)

Хотя Яков не во всем безупречен⁷, в недостатке веры его, однако, никто никогда не упрекает. По-видимому, он действовал так, как должен был действовать. Чтобы понять это, сравним битахон Якова в этом эпизоде с битахоном, потерпевшим неудачу, а именно – с просьбой Иосефа к начальнику виночерпиев напомнить о нем царю. Поступок Иосефа привел к тому, что срок его заключения удлинился на два года⁸.

¹ עקידת יצחק, שם. ובהמשך של המעשה של דוד המלך (מובא בהערה הקודמת): אחרי שעשה את כל אשר בידו הוא פנה להשם שיושיעו ויצליחו ואמר: (תהלים קמב) ”הבט ימין וראה ואין לי מכיר, אבד מנוס ממני, אין דורש לנפשי, זעקתי אליך ה'”

² בית הלוי, בראשית מא א: שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שוה בכל אדם רק כל אחד לפי ערכו, דמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה אזי מה שרבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון כי הרבה להלך אחרי ההשתדלות ולא בטח.

³ בית הלוי, בראשית מא א: ומי שבטחונו עדיין קטן משל חבירו יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול להשקיע רוחו ולבו לבטוח בה' דעיקר בחינת בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה' יהבו. ושם: והא דהתירה התורה להשתדלות הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור וע"כ הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבטחון וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה'.

⁴ בית הלוי, בראשית מא א: ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי הנצרך עונשו שמן השמים יוסיפו על הצטרכותו להשתדלות ולא יזומן לו פרנסתו רק ע"י גיעת בשר הדרך שבחר לו.

⁵ בראשית כח טו

⁶ ע"פ ילקוט מעם לועז עמ' תרז

⁷ דעת זקנים מבעלי התוספות לב ה: כה תאמרון לאדוני לעשו - ולפי שקראו אדון נענש אמר לו ית' אני אמרתי ורב יעבוד צעיר ואתה קראתו אדון שמונה פעמים שכן תמצא בפי', חייך שימלכו שמונה מלכים מעשו קודם שימלך מלך על ישראל והיינו דכתיב בסוף הפ' ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל:

⁸ בראשית מ כג (סוף פרשת וישב) ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו. ופירש"י: מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שני שנים. ע"ג ופירושו שעל כל מלה מיותרת הוסיפה לו שנה. אמנם בעל תוספת ברכה מסביר ששיעור הזכירה הו שנה, כדאיתא במסכת ברכות נח "אין המת משתכח מהלב אלא לאחר

Что плохого было в иштадлуте Иосефа, таком незначительном по сравнению с огромными усилиями, предпринятыми Яковом-авину?

Мы могли бы спросить о Якове-авину: разве, в дополнение ко всему, Всевышний не обещал ему благополучного возвращения в свою страну?¹ Это вопрос тем более острый, что один из комментаторов утверждает: Яков отправил посланцев просто из страха перед Эсавом, а причина страха перед опасностью, исходящей в настоящий момент от брата, – недостаток битахона². Гораздо вероятнее, однако, что Яков-авину воспринимал данное ему Всевышним обещание как обещание условное (обусловленное обстоятельствами), т.е. такое, которое может быть аннулировано, если его поступки были недостаточно хороши. И, будучи великим праведником, он беспокоился, что не всегда был на высоте³. Может быть, он поступил неправильно, разорвав договор с Лаваном, может быть, что-нибудь еще⁴. Он не занимался Торой все время, что пас овец Лавана, и он женился на сестрах – самое плохое, наверно, из всего, что он сделал⁵.

Более того. Яков знал, что у Эсава есть свои заслуги, ему есть, что «выложить на стол». В конце концов, Эсав все это время жил в Святой земле, тогда как Яков последние двадцать лет провел вне Израиля, вдали от святости. Во-вторых, Эсав превосходно выполнял заповедь кибуд ав ве-эм. Даже в момент наибольшей агрессивности, когда он собирается убить Якова, Эсав решает дождаться сначала смерти отца, чтобы не причинить ему боли⁶. Яков же все это время отсутствовал, так что у него не было возможности выполнять заповедь кибуд ав ве-эм. (Действительно, у Якова были основания для беспокойства, потому что ему еще предстоит страдать от последствий своего отсутствия, когда он будет разлучен с Иосефом в течение двадцати двух лет, מדה כנגד מדה⁷. Кроме того, несмотря на то, что Яков отправился к Лавану с благословения родителей, мать дала его при условии, что он вернется через семь лет и не позже⁸.)

שנים עשרה חודש. " יוסף הזכיר פעמיים זכירתו "זכרתי וכו' והזכרתי" ואם השעור של כל זכירה הוא שנה, לכן נגזרו לו מדה כנגד מדה שנתיים שכחה.

¹ בריש פרשה הקודמת, ויצא, כשיעקוב ישן על האבנים: כח: (יג) והנה ידוד נצב עליו ויאמר אני ידוד אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: (יד) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך:

² ילקוט מעם לועז ז בראשית ב עמ' תרו ומקורו מהר"ם בן חביב וכ"י וכן טוב.

³ ברש"י לב יא ד"ה קטנתי מכל החסדים: (שבת לב) נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו.

⁴ ילקוט מעם לועז ז בראשית ב עמ' תרו: והיה חושש שמא עשה דבר רע שהפר הברית שעשה עם לבן.

⁵ ילקוט מעם לועז ז בראשית ב עמ' תרו:

⁶ בראשית כז: (מא) וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי: וכתב רש"י שם: כמשמעו שלא אצער את אבא.

⁷ עיין ברש"י כח: ט שעושה את החשבון שיעקוב נטמן בבית עבר י"ד שנה ואח"כ הלך לבית לבן ושהה שם כ"י שנים ושתי שנים שהה בדרך ועל למוד התורה לא נענש אבל על כ"ב שנים נענש והיה נפרד מיוסף כ"ב שנים.

⁸ ילקוט מעם לועז ז בראשית ב עמ' תרו

Яков допускал также, что он мог понять обещание Всевышнего неправильно. Когда он уходил от Лавана, Всевышний заявил: ויאמר ידוד אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך. ¹ ולמולדתך ואהיה עמך. Однако, возможно, это означало защиту от разных плохих вещей, но не от Эсава с его заслугами. Возможно, обещание гарантировало, что он благополучно вступит в Святую страну, но не более того. Действительно, тогда Яков только попросил: ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך. ² А обещание Всевышнего, что потомки Якова унаследуют землю, והיה זרעך כעפר הארץ, осуществится, только когда он войдет в страну и дети родятся здесь ³.

Все это позволяет объяснить, почему Яков приложил такие «человеческие» усилия для достижения результата. Но Тора говорит нам, что Яков испытывал сильный страх – ויירא יעקב מאד ויצר לו. ⁴ Это, казалось бы, свидетельствует об отсутствии битахона. С поразительной пронизательностью Раши указывает, что существуют два слова для обозначения страха: ויירא и ויצר. Потому что Яков боялся не только того, что может быть убит, но и того, что может стать убийцей ⁵.

ויירא יעקב מאד ⁶, узнав, что четыреста отлично обученных убийц посланы расправиться с ним ⁷. И это – несмотря на ясное обещание Всевышнего, данное ему в בית אלו и в חרן. Может быть, может быть, он согрешил и не достоин чуда, которое потребуется, чтобы его спасти ⁸. И даже если он окажется достойным, возможно, обещание не распространится на его детей ⁹. И Яков присовокупляет к этому слова, одни из самых запоминающихся из когда-либо в истории сказанных человеком: «Возможно, возможно, я уже использовал все мои заслуги. וקטנתי מכל החסדים. – [и теперь стал] я недостойн всех милостей и всех благодеяний, которые Ты сотворил

¹ בראשית לא (ג) ויאמר ידוד אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

² בראשית כח כ: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש

³ מעם לוועז, שם

⁴ לב (ז) ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות:

⁵ רש"י על בראשית פרק לב פסוק ח (ח) ויירא ויצר - ויירא שמא יהרג (ב"ר ותנחומא) ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים:

⁶ בראשית לב: (ח) וכתב רש"י: ויירא שמא יהרג (ב"ר ותנחומא)

⁷ רמב"ן

⁸ מסכת ברכות דף ד., סנהדרין צח

אבן עזרא בראשית לב ט: אבן עזרא בראשית לב ט:ועוד .... פחד שמא חטא או שגג במחשבתו ובעבור זה לא יהי השם עמו.

⁹ רבינו בחיי לב ח: יש שפירש כי מה שנתירא יעקב לא על עצמו כי הוא כבר הובטח, אבל נתירא על בניו ועל אנשי ביתו, וזהו שכתוב ויחץ את הילדים. ואמר עוד פן יבוא והכני אם על בנים, לא אמר והכני בלבד שלא היה מפחד על עצמו אלא על הכאת אם על בנים:

אבן עזרא בראשית לב ט: גם זאת תשובה לשואלים איך פחד יעקב והשם הבטיחו, והוא אומר וואהיה עמך (לעיל לא ג). גם זה פי' ואיטיבה עמך, שיתכן שימלט הוא לבדו.

Твоему рабу»¹. Все это, вдобавок к страху, создавало путаницу, которая мешала Яакову разобраться, что он должен делать². Но нам никогда не увидеть, чтобы страх Яакова, испытываемый им, несмотря на заверения Всевышнего, привел к утрате веры³. Это заставляет нас понять, что наличие битахона не означает отсутствие страха. Слишком часто те, кто не испытывает страха, оказываются попросту безрассудными и путают безответственность со святостью. Абарбанель указывает, что Яаков дорожил своей жизнью, и, соответственно, боялся ее потерять. Те же, кто идет на войну без такого страха, отмечает он, просто не знают цены своей, а значит – и чужой жизни⁴. Битахон Яакова ясно выразился в том, что, несмотря на страх, он надеялся, что Всевышний проведет его через все сложности и что он не должен бежать от них.

Но, и оставив в стороне специфические проблемы Яакова, мы находим серьезные причины, почему действия Яакова можно отнести к области допустимого иштадлута и почему разведчики (мераглим) и даже Иосеф-а-цадик поступали аналогично в опасных ситуациях.

Во-первых, иштадлут Яакова был предпринят в разумном направлении. Он лежит в нормальном диапазоне рассудочных действий, возможных в подобной ситуации. Предложить подарки, подготовиться к войне и вознести молитвы – именно то, что человек должен сделать в таком положении. (Действительно, основываясь на том факте, что Яаков разделил своих людей на две группы, мудрецы учат, что не следует инвестировать все, чем владеешь, во что-то одно⁵.) **Но почему Яаков просто не положился на чудо? Почему его вера не поднялась до такого уровня?** Хазон Иш объясняет, что положиться на чудо – это не проявление веры, а акт отчаяния. Человек должен бороться изо всех сил и делать все возможное. Иштадлут должен относиться к природному миру, а не к чудесам, ибо нам дана способность усилия, могущего управлять ситуацией и давать результат именно в естественном мире⁶. В этом как раз и

---

¹בראשית לב: (יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן
הזה ועתה הייתי לשני מחנות:
ולפי פירוש רש"י ולא כהרמב"ן

²רבי יוסף בכור שור על בראשית פרק לב פסוק ח
ויירא יעקב מאד ויצר לו - כי לא ידע מה לעשות, שאם היה יודע שכוונתו לרעה, היה מבקש לעצמו צד הצלה, או לברוח או ללכת לערי המבצר מפניו, אבל עכשיו שמא אינו בא אלא לכבודו, ואם יברח ישים לו לב ויראה לו דרך שגאה, כמו שאומרים בני אדם - "אם יש מי שיברח, הרבה יהיה מי שירדוף", ואם כוונתו לרעה, איני יכול לעמוד כנגד ארבע מאות איש, ולפיכך היה מיצר שלא היה יודע מה יעשה, או יברח, או יעמוד. ויחץ את העם אשר אתו - לקח בידו דברי הצלה שלא ירגיש בהן שעשאן כנגדו, וחצה את העם לשתי משמרות:

³ועיין בגור אריה (ד"ה שמא יהרג) דמקשה מעולם לא יצאה מדה טובה מפי קב"ה לחזור בו לרעה (שבת נה) שמחלק בין נבואה שהיא מצד הנותן (ד"ה שא"א לשנות, והבטחה, שהיא מצד המקבל ואפשר לשנות.

⁴אברבנל, מובא בהגות בפרשיות התורה, עמ' 129. ושם: כשם שאין רבותא אם נדיב מפזר כספו, כשאין הוא מבין להעריך את ערכו של כסף.

⁵בראשית רבה (עו ג) למדתך תורה דרך ארץ לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת:

⁶אמונה ובטחון לחזו"א - פרק ב: ו. אם כי עיקרי הבטחון מחובת הלב, ומסתעפים ממנו מצוות מעשיות, בחובה של מניעה מפעולות נגד חבריו, יש בזה גם גדרים בפעולות של השתדלות המותרת, ולפעמים הבטחון מתנגד להשתדלות ואוסר אמצעים מיוחדים. והנה נתחייבנו לדון במחשבתנו כל פעולה טרם עשייתה אם היא מוסכמת ממדת הבטחון. וחז"ל אמרו במד"ר מקץ כי השתדלותו של יוסף הצדיק לבקש משר המשקים והזכרתני, היתה כולוול במדת הבטחון. ואמרו: "אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים וגו', שבשביל שפנה אל שר המשקים נתוסף לו שתי שנים." ר"ל יוסף שאין הצלתו תלויה בהשתדלות וכל מיד ד', אבל בהיות שנתחייב האדם בפעולות ולא לסמוך אניסא (על ניסים) חייב יוסף את עצמו לשמש בהזדמנות זו ולבקש משר המשקים.

состоит проблема просьбы Иосефа к начальнику виночерпиев. Поскольку его реальные шансы выполнить просьбу Иосефа были очень незначительны, потребовалось бы чудо, чтобы это произошло.

Во-вторых, другое направление иштадлута Яакова – молитва – было прямым выражением битахона. Всевышний желает, чтобы человек осуществлял свою свободу выбора, чтобы он действовал в этом мире. Выбор подразумевает действие – действие благое или действие дурное. Но мы можем также **выбрать** веру – веру, что Всевышний позаботится о нас, и **выбрать** благодарность – благодарность за то, что Б-г это делает¹.

נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו (תהלים קלו)

Каждый человек, верующий в Единого Б-га, верит, что Б-г всемогущ, и только верные Ему не сомневаются, что Он всегда помнит о них². Яаков выразил это в своем иштадлуте – молитве.

В-третьих, Яаков предпринял иштадлут, направленный на достижение результата, который, как он знал, был ему обещан³.

И, что самое важное, Яаков-авину был готов к любому результату, который Всевышний ему явит. Его битахон был безусловным, т.е. не зависящим от условий: мол, если Ты меня спасешь, я буду в Тебя верить. Как подчеркивает Хазон Иш, битахон не означает, что вы верите в реализацию «наилучшего сценария». Битахон означает, что вы верите: в том, что происходит в мире, нет ничего случайного⁴. Битахон, как все качества, имеет много уровней. Самый высокий уровень битахона – у того, кто полагается на Б-га, не оговаривая, что Б-г поможет ему по той или иной причине. Ибо кто может знать, что в конечном счете лучше всего для человека. Вполне может быть, что результат будет противоречить его ожиданиям⁵. Это не означает, что

ואמנם בהיות שלפי תכונת הרהבים אין בטבעו לזכור ולהיטיב, אין ראוי המעשה הזה רק מתוך יאוש, והמיואש עושה כל מה שיכול אף דברים הרחוקים מכל תועלת. אבל אין לבוטח לעשות כמו אלה, ואין פעולה זו מפעולות החובה, ויש במעשה זה כעין זריית אבק על זוהר האמונה ובטחון, ואחרי שאינה חובה היא אסורה. וכונת חז"ל על הפעולה ולא על מדת הבטחון של יוסף חלילה. וידע יוסף שאין עזר מן אדם בלתי מיד ד' לבד, אבל מה שחייב עצמו לשאול משר המשקים לא הי' לפי קבלת חז"ל דין אמת, אלא לא הי' לו לפנות אל רהבים:

¹ כד הקמח, פרנסה: השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק (שם כה) ידוע ומפורסם כי ענין הפרנסה עדות על נפלאות הש"י ועל רוב חסדיו ממה שהוא נותן לחם לכל בשר. ומחלק מזונות לכל בריה, והוא שאמרו רז"ל בפרק ערבי פסחים (דף קיח) למה נקרא שמו הלל הגדול על שם שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריותיו, כי הוא יתעלה הנותן לכל אחד ואחד צורך פרנסתו ודי מחסורו אשר יחסר לו. וכן לכל אומה ואומה משבעים אומות שיש בעולם ואע"פ שאינם ראויים לכל

² כד הקמח, פרנסה: והבוטח הזה המשליך יהבו על השי"ת צריך הוא שיחשוב כי מי שמטריף ומפרנס את העוף באויר והאפרוח בתוך ביצה שאין שם מקום ודרך לעבור המזון ואעפ"י אין הפרנסה מנועה ממנו בחסד השי"ת על אחת כמה וכמה שיפרנס את האדם שיש בו נפש שכלית וההשגחה בו פרטית מצד שכלו ולא ימנע ממנו הפרנסה, וכן אמר הכתוב (תהלים לד) ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב וכתוב (שם קיא) טרף נתן ליראיו. ואין צריך לומר אם הבוטח דר ביישוב אלא אפי' היה דר במדבר שם יזמין לו הקב"ה פרנסתו

³ ואמנם כתבנו הרבה חששות שהיה ליעקוב בנוגע לקיום ההוכחות, זה רק היה בנוגע לפחדו. אבל בודאי בנוגע להשתדלותו היה לו להשתדל לקיים את הבטחת הבורא.

⁴ חזון איש, אמונה ובטחון פ"ב: טעות נושנת נתאזרח בלב רבים במושג בטחון. שם בטחון המשמש למדה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג חובה להאמין – בכל מקרה שפוגש האדם והעמידתו לקראת עתיד בלתי מוכרע ושני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא שניה – כי בטח יהיה הטוב, ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר בטחון. ואין הוראה זו בבטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין העתיד מוכרע... אבל ענין הבטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם

⁵ כלי יקר מא א: ויתכן לפרש עוד בפסוק והיה ה' מבטחו, לפי שכמה מדרגות יש במדת הבטחון זכרם רבינו בחיי בפרשה זו, ומדרגה אחרונה הוא הבוטח בה' בלא סבה שלא יחשוב לומר הקב"ה יעשה לי דבר זה ע"י סבה זו, לפי שאין האדם יודע איזו סבה לטובתו כי אולי יחשוב אדם שדבר זה סבה למציאת מבוקשו, ויכול להיות שהוא הפך מן כאשר זמם

Яков не имел права желать определенного результата, молиться о нем и предпринимать какие-то действия для его достижения. Но он делал все это, зная, что результат определяет не он. Во власти человека – сфера иштадлут. Но сфера результата – во власти Всевышнего.

В отличие от этого у Иосефа имелся совершенно определенный план, к реализации которого он стремился, – осуществление двух его снов. Он настолько убежден в этом, что не открывается братьям и оставляет отца по-прежнему страдать¹. Он даже не послал весточку отцу, когда поднялся к высшему посту в доме Потифара. А ведь Хеврон был, в конце концов, всего в шести днях пути².

Иосеф твердо знает, что сны должны осуществиться. Пошли он отцу известие, находясь в доме Потифара, отец выкупил бы его любой ценой и вернул бы его домой. Но Иосеф не думал, что его сны могут исполниться таким образом³.

Есть мнение, что усилия Иосефа были бы уместны для человека на менее высоком уровне битахона, но не для Иосефа⁴. По другим мнениям, ошибка Иосефа заключалась в том, что он положился в этом деле на смертного, а не на Б-га. Исходя из этой идеи, рав Душински полагает, что на самом деле тут вообще следует говорить не о недостаточно высоком уровне битахона, а, скорее, о вопросе мида ке-негед мида. Иосеф выбрал естественное (человеческое) средство для своего освобождения. Поскольку он выбрал естественный путь – и это была возможность, которая ему «подвернулась», тогда как сверхъестественные пути были закрыты – ему пришлось просидеть в тюрьме еще какой-то срок⁵. Эти эпизоды Хумаша читаются как урок на тему битахона и его отношения к иштадлуту. Действия Якова перед встречей с Эсавом остаются идеальной формулой правильного баланса между тем и другим.

---

¹רמב"ן, בראשית מב: ט

²רמב"ן שם: יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון:

³אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו:

⁴נתיבות שלום ריש מקץ, שם משמואל ועוד

⁵ז"ל הגות בפרשיות התורה: הרי"צ דושינסקי זצ"ל אינו רואה עונש אצל יוסף, אלא ענין של מדה כנגד מדה. מותר לו לאדם לעשות כל השתדלות טבעית להצלתו, אבל במדה שאדם מודד מודדין לו. לו יוסף היה בוחר לעצמו דרך על טבעית, היה זוכה לפדות דומה, אבל מכיון שבחר בדרך של השתדלות טבעית, נאלץ היה לחכות שנתיים עד לפתרון חלום פרעה.